

УДК 327.009.01

А.О.Бояр, аспірант кафедри країнознавства і міжнародних відносин Волинського державного університету імені Лесі Українки,

А.П.Кобіль, аспірант кафедри країнознавства і міжнародних відносин Волинського державного університету імені Лесі Українки.

Європейський Союз та європейські інтеграційні процеси

Проаналізовано сучасний стан та проблеми розвитку інтеграційних процесів на європейському континенті. Розглядаються політичні та економічні аспекти розширення Європейського Союзу та прийняття до цієї потужної організації нових країн Центральної та Східної Європи у майбутньому.

Ключові слова: європейська інтеграція, Європейський Союз, економічний і валютний союз, економічне співробітництво.

Boyar A.O., Kobil A.P. European Union and European Integration Processes

The present-day state and problems of integration processes development at the European continent are analyzed. The political and economic aspects of the European Union growth and perspective inclusion of some new Central and East European countries to this strong organization are considered.

Key words: European integration, European Union, economic and currency union, economic cooperation.

Західноєвропейська інтеграція – феномен останніх десятиліть післявоєнного розвитку. Утворення у 1957 році Європейського Економічного Співтовариства стало наслідком об'єктивного процесу інтернаціоналізації світової економіки і зростаючої взаємозалежності національних господарських комплексів. Об'єднаний потенціал і

узгоджена зовнішньоекономічна політика Співтовариства сприяли неухильному економічному підйому всіх країн-учасниць, чий успіх особливо значні на фоні затяжної системної кризи і дезінтеграційних проявів у східній частині Європи. З 1 січня 1995 р. до Європейського Союзу (ЄС) входить 15 держав із загальною чисельністю населення 370 млн. чоловік. Після розширення територія Євросоюзу складає майже половину території Сполучених Штатів. Таким чином, простір для вільного пересування людей, капіталів, товарів і послуг значно розширився.

На країни ЄС припадає 20 % світового товарообігу проти 17 % у США і 10 % - у Японії. Ефект збільшення масштабів інтеграційного об'єднання дає новий імпульс для прискорення економічного розвитку [11, 5, 8]. Це особливо важливо в умовах тенденції зростання економічного впливу країн Далекого Сходу і Південно-Східної Азії [10]. Матеріальні обмеження, тобто контроль за пересуванням усіх товарів на кордонах між країнами ЄС, а також податкові розбіжності були усунуті до 1 січня 1993 р. Це дало можливість підприємствам країн-членів ЄС зекономити близько 8 млрд. євро в рік. Особлива увага приділяється скасуванню технічних обмежень, а також протекціоністських заходів.

Важливе значення має також визнання дипломів та інших документів на території всього Союзу. Розходження в податковій системі та розмірах податкових ставок обумовлюються необхідністю контролю на існуючих внутрішніх кордонах для вирівнювання умов конкурентноздатності. Інтеграція передбачає поступову уніфікацію умов у сфері непрямого оподаткування, що поки істотно відрізняється у різних країнах ЄС. Так, наприклад, ставки податку на додаткову вартість у 1991 р. склали у відсотках: в Ірландії - 23, Данії - 22, Бельгії та Італії - 19, Франції і Нідерландах - 18,5, Великобританії - 15, ФРН - 14, Люксембурзі - 12, Іспанії - 12, Греції - 18 [11]. Важливою рисою інтеграційного процесу з кінця 80-х років є зміцнення науково-технічного співробітництва, кооперація і розробка нових проектів і програм у науково-дослідницькій сфері.

Європейський Союз ставить перед собою завдання підйому економічного рівня

менш розвинутих країн-членів. До числа таких економічно слабких країн і регіонів відносяться Південь Італії, Португалія, Іспанія, Ірландська Республіка, Греція і Північна Ірландія. З метою надання допомоги слаборозвиненим районам у рамках регіональної політики Союзу було прийнято рішення значно розширити засоби трьох структурних фондів. У 1991 р. на ці цілі було витрачено 7,3 млрд. євро, а з 1993 р. асигнування складають 13 млрд. євро, частина яких надається новим землям Німеччини, але в основному кошти пішли в Ірландію, Іспанію, Грецію і Португалію [11]. Створення Європейського внутрішнього ринку ставило завдання зняти напругу в аграрному секторі і полегшити проблеми його фінансування. На ці цілі в 1980 р. було витрачено 11,9 млрд. євро, чи 73,2 % усіх бюджетних засобів, а в 1994 р. - 35,2 млрд. євро, або 63 % [3, с. 16-17; 9, р. 30]. Бюджет ЄС одержав з 1988 р. додаткове джерело фінансування. Поряд з доходами, що мали місце в минулому (мити, аграрні компенсаційні збори, а також відрахування від податку на додану вартість у розмірі 1,4 % від національних надходжень), почали вироблятися також відрахування з національних бюджетів. На початку 1988 р. з цього джерела надійшло 4,45 млрд. євро, що склало 11 % дохідної частини бюджету ЄС. У 1992 р. із загальної суми в 63 млрд. євро на частку цих відрахувань припадало вже 17,9 %. Зараз відрахування з національних бюджетів вийшли на третє місце в доходах бюджету ЄС після відрахувань від податку на додану вартість (34,7 млрд. євро, чи 55 %) і податків (11,6 млрд. євро, чи 18,4 %). Відповідно до Маастрихських домовленостей, бюджет ЄС у 1997 році склав 1,37 % сукупного ВВП, тоді як у 1992 р. він складав 1,2 % . Передбачається його реальне щорічне зростання на 3%, номінально - 9 %. Важливий елемент поглиблення інтеграції на сучасному етапі - створення економічного і валютного союзу (ЕВС), що передбачає координацію економічної політики, установлення стійких меж коливань валютних курсів, подальший розвиток європейської центральної банківської системи та єдиної європейської валюти.

Сучасний етап світового економічного розвитку характеризується посиленням доцентрових тенденцій у Європі і відцентрових сил між регіонами світового торгового суперництва. Усе більш очевидним стає зміщення світового економічного центру у бік

Тихоокеанського кільця (до Японії і “азіатських драконів” - Південної Кореї та Сінгапуру - незабаром додається континентальний Китай, економічний прогрес якого вже через 10 років здатний вивести його на третє місце у світі за обсягом ВВП [10]. Важливою особливістю даного етапу є вихід на світовий ринок нових суб’єктів, а саме пострадянських нових незалежних держав. До них відразу був виявлений особливий інтерес з боку Західної Європи. Разом з тим слід зазначити зниження рівня економічних відносин країн Західної Європи і Росії. Цікаво, що це відбувається на тлі розширення сфери впливу ЄС і нарощування його економічної присутності в східноєвропейських країнах. На розвиток як інтеграційних зв’язків, так і концептуальних підходів країн-учасниць ЄС впливає кон’юнктура, що погіршилася, економічний спад першої половини 90-х років. Так, країни Західної Європи, а також США і країни, що розвиваються, із середини 90-х років уже разом знаходяться у фазі підйому. Трохи запізнюється поживлення в Японії. До кінця 2000 р. спостерігався підйом у світовій економіці у всіх промислово розвинених державах, у країнах, що розвиваються, і країнах Центральної та Східної Європи. Особливістю кризових явищ у ЄС стало скорочення капіталовкладень на 6 % (а в деяких країнах - на 30 %, у Фінляндії – на 45 %), падіння виробництва у 1993 р. на 2,5 % (у західній частині Німеччини - на 7,5 %), зниження ВВП склало 0,3 % і коливалося від 0,6 % у Великобританії до 1,9 % у західній частині Німеччини [6, с. 70, 2].

Важливо також враховувати, що процес подальшого розширення ЄС гальмується труднощами, що нагромадилися у цьому інтеграційному об’єднанні. Вони виникають як у результаті істотних розходжень у підходах держав-членів до процесу об’єднання, так і внаслідок причин інституційного характеру.

Цілком обґрунтованій критиці піддається інституційна основа ЄС, що, як стверджують навіть багато хто з прихильників ЄС, є дуже важкокерованою бюрократичною адміністративною структурою. Фактичне відмовлення від принципу поділу влади на користь панування Європейської Ради дискредитує ідею західноєвропейської інтеграції у баченні громадян країн ЄС. У результаті держави-члени

ЄС приходять до розуміння того, що система керівництва в ЄС повинна бути серйозним чином переглянута і демократизована, щоб ця організація не стала некерованою в умовах, коли число її учасників може досить швидко подвоїтися [1].

У Європейському Союзі пріоритетним напрямком є співробітництво з найбільш близькими партнерами, у першу чергу з країнами ЄАВТ. Більшість цих держав проводить політику максимальної адаптації до вимог співробітництва і можливого членства в ЄС.

Починаючи з 1989 Європейське Економічне Співтовариство, перейменоване у листопаді 1993 р. у Європейський Союз, прийняло ряд документів і підписало міжнародні угоди, у яких сформульована нова стратегія, програма розвитку європейської інтеграції в 90-х роках та у першому десятилітті ХХІ століття. Ця стратегія виходить з трьох основних положень. По-перше, після успішного завершення створення єдиного внутрішнього ринку з урахуванням накопиченого досвіду Європейський Союз вирішує завдання переходу до економічного, валютного і політичного союзу. По-друге, зміни в країнах Центральної та Східної Європи, а також у державах СНД, не тільки зажадали консолідації ЄС, але й відкрили нові перспективи в розвитку європейської інтеграції, виводячи її за межі західноєвропейського регіону. По-третє, подальше згуртування ЄС диктується станом світової економіки, у тому числі посиленням конкуренції на міжнародних ринках, загостренням глобальних проблем і завданнями зміцнення світового правопорядку, врегулювання військових конфліктів, забезпечення європейської і світової безпеки.

Приймаючи до уваги згадані обставини, Європейський Союз поставив перед собою завдання одночасного поглиблення і розширення інтеграції на континенті. Ключова роль у здійсненні цього курсу приділяється Договору про Європейський Союз. Відповідно весь курс у цілому можна назвати маастрихською стратегією розвитку інтеграції. Основні цілі стратегії: поглиблювати економічний і валютний союз, а також упритул підійти до завершення будівництва політичного союзу; протягом приблизно десяти найближчих років об'єднати в рамках ЄС усі (або майже усі) європейські країни,

розташовані на захід від нинішньої СНД. Збільшення кількості членів ЄС з неминучістю порушує питання про удосконалення процесу інтеграції і розробки спеціальних правил вирішення спірних питань і компетенції інтеграційних органів. Незважаючи на нестихаючі дотепер суперечки між “федералістами” і “націоналістами”, цей процес просувається досить успішно, про що свідчать Маастрихські угоди.

У Європейському Союзі є і багаті, і відносно бідні країни із середнім рівнем розвитку. Далеко не усі з них зможуть відповідати рівню поставлених у Маастрихських угодах завдань. Приєднання країн Центрально-Східної Європи може сильно загальмувати процес інтеграції в цілому. У зв'язку з цим серед учасників ЄС стали поступово дозрівати ідеї створення “гнучкої” інтеграційної системи [4].

Найбільш наполегливо за якнайшвидше включення Центрально- і Східноєвропейських країн у ЄС підтримує Німеччина. Обґрунтовуючи свою позицію, вона аргументує її життєвою необхідністю поширення на цей регіон зони стабільності, що існує у Західній Європі [11].

Багато європейських політиків вважають, що сам Європейський Союз отримає від розширення своїх кордонів у східному напрямку гарантію від економічного колапсу і встановлення в цій зоні авторитарних режимів, що стали б загрозою не тільки безпосередньо Німеччині, але й ЄС у цілому. Прийняття до членів ЄС країн Центральної та Східної Європи сприяло б, на думку ряду європейських політиків, більшій рівновазі всередині самого Союзу, насамперед, з огляду на зростаючу силу Німеччини. Крім того, таким шляхом й інші країни-члени ЄС закріпили б свій вплив у цій частині Європи, хоча вже зараз 50 % торгівлі Центрально- і Східноєвропейських країн припадає на країни Заходу. У зв'язку з цим варто відмітити, що Центральна Європа незабаром може перетворитися в найбільшу частину континенту, що швидко розвивається. Вступ країн Центральної та Східної Європи в ЄС стає не тільки соціально-економічною проблемою. Розширення ЄС на Схід є насамперед політичним питанням, що торкається стабільності і безпеки європейського континенту.

Таким чином, Європейський Союз на сучасному етапі зіштовхнувся з цілим рядом

проблем. Їх можна розділити на власне економічні, пов'язані із загальною несприятливою кон'юктурою світового економічного розвитку, і на проблеми інституційної структури ЄС, що визначаються внутрішніми складнощами у реалізації стратегічного курсу. Весь досвід попередніх років, загальна зацікавленість держав-членів Союзу, їх прагматизм, здатність до компромісів, селективний підхід і сприяння конвергенції економічних рівнів усіх учасників об'єднання дають підстави в остаточному підсумку розраховувати на досягнення поставлених цілей.

Література

1. Балабанов Г. Консолідація загальноєвропейського соціально-економічного простору як проблема XXI століття // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми і перспективи транскордонного співробітництва в аспекті процесів європейської інтеграції. Вип. XV / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. Редкол.: відповідальний редактор М.І.Долішній. - Львів – Луцьк: Ред.-вид. відд. “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. – С. 31-35.
2. Герасимчук Н. Экономические и институциональные условия инвестиционной деятельности // Экономика Украины. – 1994. - №12. – с.3-11.
3. Економіка України та шляхи її подальшого реформування. Матеріали Всеукраїнської наради економістів 14-15 вересня 1995 р. – К.: Генеза. – 1996. – 324 с.
4. Кудряченко А. Європейське співтовариство: концепція та реалії інтеграції // Спостерігач. – 1996. - №24. – с.17-28.
5. Міжнародні економічні відносини: Історія Міжнародних економічних відносин (підручник) / А.С.Філіпенко, В.С.Будкін, О.В.Бутенко та інш. – К.: Либідь. – 1992. – 191 с.
6. Обзор экономического положения Европы в 1993-1994 гг. // ЕЭК ООН. – Нью-Йорк, Женева. – 1994.
7. Сискос Е. Европейский Союз и трансформация экономики Украины. / НАН Украины. Институт мировой экономики и международных отношений. – К., 1997. – 223 с.
8. Фонтейн П. Європа в 10 пунктах. – К.: Альтернативи, 1999. – 64 с.
9. Agricultural Policies, Market and Trade Monitoring Outlook. – OECD. – Paris. – 1994. – 188 p.
10. Fallows J. Looking At The Sun. The Rise of New East Asian Economic and Political System. – New York.: Pantheon Books. – 1994. – 307 p.
11. The EU Polcies and Central and Eastern European Countries. – Brussels. – 1994. – 201 p.